

OBSAH

Úvod	10
1 Periodizace celoživotního vývoje	14
1.1 Biopsychologická vývojová periodizace podle Příhody	15
1.1.1 Rozvoj antenatální, první a druhé dětství	17
1.1.2 Období pubescence, období hebetické	18
1.1.3 Adultium, interevium	18
1.1.4 Senium	19
1.2 Psychosociální teorie podle E. H. Eriksona	20
1.2.1 První rok života – <i>Důvěra vs. nedůvěra, pocity nejistoty</i>	21
1.2.2 První až třetí rok života – <i>Autonomie vs. pocit studu, zahanbení a pochybnosti</i>	21
1.2.3 Třetí až šestý rok života – <i>Iniciativa vs. vina</i>	22
1.2.4 Šestý až dvanáctý rok života – <i>Snaživost (příčinnost) vs. méněcennost (inferiorita)</i>	23
1.2.5 Dvanáctý až dvacátý rok života – <i>Identita vs. zmatení (konfúze) rolí</i>	23
1.2.6 Raná dospělost – <i>Intimita vs. izolace</i>	24
1.2.7 Střední dospělost – <i>Generativita vs. stagnace</i>	25
1.2.8 Starší dospělost, stárnutí a stáří – <i>Ego integrita vs. zoufalství</i>	26
1.2.9 Joan M. Erikson	27
1.3 Periodizace celoživotního vývoje podle Vašutové	28
2 Dospělost	30
2.1 Periodizace psychického vývoje v období dospělosti	30
2.1.1 Kritéria zralého dospělého	32
2.2 Obecná charakteristika vývoje v mladší, střední a starší dospělosti	33
2.3 Změny v kognitivním vývoji v dospělosti	34
2.3.1 Vnímání v dospělosti	34
2.3.2 Myšlení v dospělosti	35
2.3.3 Pozornost v dospělosti	37
2.3.4 Paměť v dospělosti	37

2.3.5	Motivace a učení v dospělosti	38
2.3.6	Důsledky změn ve výkonnosti v závislosti na věku dospělého	39
2.4	Změny v sociálním vývoji v dospělosti	40
2.4.1	Životní perspektiva.....	41
3	Biodromální proměny v období mladší dospělosti	42
3.1	Vymezení mladší dospělosti, vynořující se dospělost	42
3.1.1	Typické znaky vynořující dospělosti podle Arnetta.....	45
3.1.2	Optimistické vidění budoucnosti u mladých lidí.....	45
3.1.3	Socializace a stresové situace u mladých lidí.....	46
3.1.4	Dosažení dospělosti a nezávislost	46
3.1.5	Způsobilosti pro vstup do dospělosti.....	47
3.1.6	Životní mezníky v období mladší dospělosti	48
3.2	Tělesné, sociální a emoční změny v mladší dospělosti	49
3.3	Význam profesní role v životě mladých dospělých	51
3.4	Partnerské vztahy v mladší dospělosti	53
3.5	Partnerství a láska	55
3.5.1	Psychologické pojetí lásky	56
3.5.2	Čtyři stupně zralé lásky	56
3.5.3	Rodina a láska.....	57
3.5.4	Partnerské krize	58
3.6	Manželství a rodičovství v mladší dospělosti	60
3.6.1	Funkce rodiny	61
3.6.2	Rozvod.....	62
4	Biodromální proměny v období střední dospělosti.....	64
4.1	Fáze životního poledne	64
4.2	Generativita v dospělosti.....	65
4.2.1	Psychosociální dimenze generativity, generativní chování ...	67
4.2.2	Typy generativity.....	68
4.3	Tělesné změny ve střední dospělosti.....	69
4.4	Sociální a emoční změny ve střední dospělosti	70
4.5	Partnerství v proměnách.....	71

4.5.1	Krise životního středu	71
4.6	Proměny v rodinném a profesním životě ve střední dospělosti	73
4.6.1	Manželství ve střední dospělosti	75
4.6.2	Mimomanželský vztah.....	76
5	Biodromální proměny v období starší dospělosti	78
5.1	Biologické aspekty starší dospělosti	79
5.1.1	Ztráta atraktivity	80
5.1.2	Sexuální život, klimakterium	81
5.2	Kognitivní aspekty v období starší dospělosti	82
5.3	Psychologické a sociální aspekty období starší dospělosti	83
5.3.1	Mezigenerační vztahy, fenomén prázdného hnízda	85
5.3.2	Role prarodiče.....	86
5.3.3	Manželství vlastních potomků.....	87
5.3.4	Vztah starších dospělých k vlastním rodičům.....	88
5.4	Manželství v období starší dospělosti	89
5.4.1	Typy manželství ve starší dospělosti.....	89
5.4.2	Životní profesní dráha, životní příběh	90
5.4.3	Základní typy životních příběhů.....	91
6	Stárnutí a stáří	93
6.1	Periodizace stárnutí a stáří dle vybraných autorů	93
6.1.1	Periodizace stáří podle Příhody	94
6.1.2	Periodizace stáří podle Švancary.....	94
6.1.3	Periodizace stáří podle Kohoutka.....	95
6.1.4	Periodizace stáří podle WHO	95
6.1.5	Periodizace stárnutí a stáří podle Vašutové.....	96
6.2	Vědní disciplíny zabývající se stárnutím a stářím	97
6.2.1	Gerontologie, gerontagogika, gerontopedagogika	97
6.2.2	Gerontopsychiatrie, lékařství proti stárnutí, gerontopsychologie.....	98
6.3	Období presenia, příprava na stáří	99
6.3.1	Vyrovnaní s nástupem mladší generace a s perspektivou odchodu do důchodu.....	101
6.4	Pojmové vymezení, kategorizace seniorů, obraz stáří	102

6.4.1	Modely a postoje stárnutí a stáří.....	104
6.4.2	Postoje vedoucí k úspěšnému stárnutí a stáří (ROSA).....	105
6.4.3	Způsoby, strategie a adaptace vyrovnávání se stárnutím a stářím	105
7	Biodromální proměny v období počínajícího, raného stáří	107
7.1	Integrita ve stáří.....	107
7.1.1	Životní spokojenost a osobní pohoda.....	108
7.2	Kognitivní změny v raném stáří.....	108
7.2.1	Strategie vyrovnávání s úbytkem kognitivních funkcí.....	110
7.3	Tělesné změny v raném stáří.....	111
7.4	Psychické a emoční změny v raném stáří	112
7.4.1	Změny v oblasti osobnostních charakteristik	114
7.4.2	Emoční resilience, potřeby	115
7.5	Duševní změny a poruchy vyššího věku.....	116
7.5.1	Typické změny v oblasti psychické a intelektové.....	117
7.5.2	Geriatrické syndromy	118
7.6	Sociální změny v raném stáří	119
7.6.1	Ztráty ve stáří.....	120
7.6.2	Osamostatnění dětí, interakce prarodičů s vnoučaty	121
8	Biodromální proměny v období pokračujícího, pravého stáří	123
8.1	Biologické změny v pravém stáří.....	123
8.1.1	Polymorbidita	124
8.2	Kognitivní změny v pravém stáří.....	126
8.2.1	Fluidní inteligence	126
8.2.2	Krystalická inteligence	127
8.2.3	Tvořivost.....	128
8.3	Psychické a sociální změny pravého stáří.....	128
8.3.1	Vybrané psychické problémy starých lidí.....	130
8.3.2	Demence u seniorů	130
8.3.3	Sociální stáří	130
8.3.4	Celoživotní vzdělávání	131
8.4	Osamělost starých lidí, ovdovění	132

8.5	Ageismus, přístup ke starým lidem.....	133
8.5.1	Vymezení ageismu	134
8.5.2	Ageismus, stereotypy a předsudky	136
8.5.3	Některé z předsudků o stárnutí a stáří	136
8.5.4	Důsledky negativních stereotypů, věková diskriminace.....	138
8.5.5	Zdroje a projevy ageismu	139
8.5.6	Život ohrožené skupiny, seniorů, v době pandemie koronaviru COVID-19	141
9	Biodromální proměny v období krajního stáří – patriarchální věk.....	143
9.1	Kategorizace seniorů z aspektu funkčnosti.....	144
9.2	Podpora a pomoc ve stáří, domácí (rodinná) péče	145
9.3	Podpora a pomoc ve stáří, profesionální péče	147
9.3.1	Proces adaptace na pobyt mimo rodinné prostředí.....	147
9.4	Konec celoživotní dráhy člověka.....	150
9.4.1	Umírání, postoje ke smrti, strach ze smrti.....	151
9.4.2	Identifikace stádií umírajícího – <i>Tváří v tvář ztrátě</i>	153
9.4.3	Identifikace stádií pozůstalých – <i>Po ztrátě blízkého</i>	153
10	Vybrané kapitoly z biodromální psychologie	155
10.1	Volný čas a jeho význam v rámci biodromálního vývoje	155
10.1.1	Operacionalizace základních pojmů.....	155
10.1.2	Model determinantů volnočasového chování.....	159
10.1.3	Význam volného času v období dospělosti	161
10.1.4	Význam volného času v období stárnutí a stáří.....	164
10.1.5	Přístup seniorů z hlediska teorie aktivity a teorie odcizování.....	166
10.1.6	Proměny volného času v období presenia a senia	167
10.2	Prarodič ve světě dětí	169
10.2.1	Role prarodiče.....	169
10.2.2	Zralost k prarodičovství.....	170
10.2.3	Faktory ovlivňující charakter prarodičovství	170
10.2.4	Role prarodičů podle Neugartena a Weinsteina.....	171
10.2.5	Role prarodičů podle Wooda a Robertse.....	172
10.2.6	Typologie prarodičů podle Margaret Mueller	172

10.2.7	Typologie prarodičů podle Anne Gauthier.....	173
10.2.8	Typologie prarodičů podle Matějčka a Dytrycha.....	173
10.2.9	Mezigenerační vztahy, význam vztahů mezi prarodiči, rodiči a vnoučaty	174
10.3	Sexuální život v období dospělosti, stárnutí a stáří.....	179
10.3.1	Sexualita v období rané dospělosti a její proměny.....	179
10.3.2	Sexualita v období střední dospělosti a její proměny.....	180
10.3.3	Sexualita v období presenia a senia a její proměny	183
10.4	Svéprávní senioři, fake news a důchody.....	187
Přehled tabulek	.....	190
Bibliografie	.....	191
Věcný rejstřík	.....	202
Jmenný rejstřík	.....	206
Resumé	.....	208